ارزشیابی بسته برنامه درسی قصدشده فارسی دوره اول ابتدایی براساس معیارهای مرجع زبان‌آموزی

◉ دکتر نادر سلسبیلی[۱]

چکیده: ارزشیابی بسته برنامه‌درسی قصدشده فارسی دوره اول ابتدایی، با طی‌کردن روندی ارزشیابانه و باتوجه به معیارهای برنامه‌درسی مرجع زبان‌آموزی در نگاهی جامع و متکی به مبانی نظری، به تبیین شایستگیها و نارساییهای برنامه‌درسی قصدشده فارسی دوره‌اول ابتدایی می‌پردازد و همخوانیها و تفاوتها، کاستیها و نقاط قوت و ضعف برنامه‌درسی تدوین شده فارسی را در پایه‌های اول تا سوم مشخص می‌کند. برای پاسخ به سؤالات پژوهش، از روش بررسی کتابخانه‌ای، اجرای پرسشنامه حضوری از متخصصان فارسی دوره ابتدایی، تحلیل محتوای مفهومی و مقایسه و استنتاج قیاسی میان برنامه‌درسی مرجع و برنامه‌درسی قصدشده استفاده شده است. بسته برنامه‌درسی فارسی تدوین شده شامل کتاب‌های خوانداری، نوشتاری و کتاب معلم، براساس ویژگیهای اصلی برگرفته از چارچوب برنامه‌درسی مرجع زبان‌آموزی دوره اول ابتدایی، پس از اعتبارسنجی، مورد ارزیابی قرارگرفته است. نظربه گستردگی و حجم قابل‌توجه یافته‌های ارزشیابی برنامه‌درسی قصدشده فارسی دوره اول ابتدایی، خلاصه نتایج به‌دست آمده درقالب مؤلفه‌های اصول و هدفهای اساسی، ویژگیهای محتوایی، رویکرد و روش آموزش، موقعیتها و فعالیتهای یادگیری و ارزشیابی از آموخته‌ها ارائه شده‌است. یافته‌های به‌دست‌آمده حاکی از کاستیها و ضعف مشترک در تمام مؤلفه‌های پنجگانه بسته برنامه درسی قصدشده فارسی است. روند گذشته نیاز به بازنگری دارد و تولید راهنمای برنامه درسی و تدوین درسهای زبان‌آموزی باید براساس مطالعات کافی روی مبانی نظری و تجربیات زبان‌آموزی در نگاهی جهانی، انجام آسیب‌شناسیها و نیازسنجیهای لازم، توجه به تجارب گذشته و طی کردن روندی آزمایشی، قبل از تعمیم برنامه‌درسی در سطح ملی صورت گیرد.

کلید واژگان: ارزشیابی برنامه درسی، بسته برنامهٔ درسی قصدشده، معیارهای مرجع زبان‌آموزی، برنامه درسی زبان فارسی، دورهٔ اول ابتدایی

☑ تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۳/۲۲ ☑ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۳/۱۸

۱. دانشیار، عضو هیأت علمی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. nadersalsabili@gmail.com

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

مقدمه

در زمینهٔ آموزش زبان و ادب فارسی و آن هم در دورهٔ تحصیلی حساسی چون دورهٔ ابتدایی، اگر بخواهیم به ارزشیابی وضع موجود برنامه درسی و نحوهٔ زبان‌آموزی فارسی بپردازیم و تصویری دقیق و جامع از روند فعالیتهایی که در سطوح مختلف از برنامه درسی طراحی و تدوین شده تا برنامه‌ای که در مدارس به اجرا در می‌آید تا آنچه دانش‌آموز یاد می‌گیرد، به‌دست آوریم، به‌رصد کردن و کندوکاو در ویژگیهای مطلوب یا مرجع زبان‌آموزی و برنامه درسی آن در نگاهی جامع و جهانی باتوجه به دانش موجود حوزه تخصصی، نیاز خواهیم داشت. اما، برای شناخت و تصویرکردن این ویژگیها و ملاکهای مرجع ارزشیابی در حوزهٔ برنامه درسی و آموزش زبان معیار [زبان رسمی]، به کدام منابع باید رجوع کرد؟ به نظر می‌رسد حداقل مبنای شناخت ویژگیهای مؤلفه‌های تشکیل‌دهندهٔ چارچوب برنامه درسی مرجع زبان‌آموزی در دورهٔ ابتدایی متأثر از بررسی و مطالعاتی است که در دو حوزه اساسی انجام می‌گیرد: الف) با اتکا به مبانی نظری حوزه برنامه درسی و آموزش مهارتهای زبانی و ب) در نگاهی جهانی و تجربیات نظامهای آموزشی در زمینهٔ برنامه درسی و روشهای زبان‌آموزی معیار.

در زمینهٔ طراحی، تولید و اجرای برنامه درسی و تألیف کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در ساختار جدید و ارزشیابیهای سالانه‌ای که از این کتابها و بسته برنامه درسی صورت گرفته است (در درس فارسی دوره ابتدایی پایه اول، قمری، ۱۳۹۱؛ پایه دوم احقر، ۱۳۹۲ و پایه سوم دستجردی کاظمی و نجفی پازوکی، ۱۳۹۳)، دیده می‌شد که ارزشیابیهای صورت گرفته تصویری کامل از روند تحولات صورت گرفته در حوزهٔ برنامه درسی و تصمیم‌گیری در مورد تغییرات مورد نیاز در برنامه درسی دورهٔ تحصیلی ابتدایی از جمله در درس فارسی باتوجه به مبانی نظری و تجربی آن و منابع مرجع حوزهٔ زبان‌آموزی در نگاهی جامع به‌دست نمی‌دهند. درنتیجه، بخشی از اهداف اصلی ارزشیابی دوره‌ای برنامه درسی فارسی دوره اول ابتدایی (سلسبیلی، ۱۳۹۸) در سطح برنامه درسی قصدشده [طراحی و تدوین شده]، به‌این شرح بوده است: الف) تبیین ویژگیهای تشکیل‌دهنده چارچوب برنامه درسی مرجع زبان‌آموزی[1] و اعتبارسنجی آن، ب) تبیین ویژگیهای برنامه درسی قصد شده (از جمله راهنمای برنامه درسی و بسته آموزشی تولید شده) فارسی دوره اول ابتدایی، و ج) مقایسهٔ برنامه درسی قصدشده فارسی دوره اول ابتدایی با توجه به چارچوب برنامه درسی مرجع زبان‌آموزی و تعیین تفاوتها و کاستیها. در نتیجه سه سؤال ویژه مربوط به ارزشیابی برنامه درسی فارسی دورهٔ اول ابتدایی در سطح قصدشده متأثر از این اهداف بوده است.

۱. در این مطالعه تنها پنج مؤلفه از مؤلفه‌های تشکیل‌دهندهٔ برنامه درسی زبان‌آموزی مورد توجه قرار گرفته و مطرح شده‌اند: ۱) اصول، هدفهای اساسی و انتظارات عملکردی، ۲) محتوا (شامل جهت‌گیری در انتخاب و سازماندهی محتوا)، ۳) رویکرد و روش به آموزش (ویژگیهای پداگوژیکی)، ۴) موقعیتها و فعالیتهای یادگیری، و ۵) ارزشیابی از آموخته‌ها.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

مبانی نظری و پیشینه

در این پژوهش برای شناخت و تبیین ویژگیهای برنامه درسی مرجع زبان‌آموزی در نگاهی جهانی، منابعی چون لِملچ[1] (۲۰۱۰)، بلاک[2] (۱۹۹۷)، مورو[3](۱۹۹۷)، استوتسکی[4](۲۰۱۳)، لمبرث[5] (۲۰۰۵)، گنس، پراونس، ون‌داین و زیمرمن[6](۱۹۹۸)، هِیز[7] (۲۰۰۸)، گودمن[8](۲۰۱۱)، فیشر[9] (۱۹۹۵)، کمیسیون تدوین برنامه درسی و مواد آموزشی تکمیلی[10] در دپارتمان آموزش و پرورش کالیفرنیا[11] (۲۰۰۷)، ایشیکیدا[12](۲۰۰۵)، سولکونن[13](۲۰۱۲)، گودوین[14](۲۰۰۴)، سلسبیلی (۱۳۸۸، ۱۳۹۲، ۱۳۹۸) و کارل وَلی و کیت ولی[15] (۱۹۹۵) مورد توجه قرار گرفته است. ابتدا، نمایی محدود از مبانی نظری و پیشینه پژوهشی برگرفته از منابعی که در بالا به آنها اشاره شد و زیرساز پاسخ به سؤالات مورد نظر در این ارزشیابی بوده‌اند، درقالب پنج مؤلفهٔ اساسی تشکیل‌دهندهٔ برنامه درسی زبان‌آموزی، به‌ترتیب و درحد اجمال مطرح می‌شود.

۱. **اصول، هدفهای اساسی و انتظارات عملکردی:** از نظر لِملچ (۲۰۱۰) از ویژگیهای برنامه اثربخش در آموزش مهارتهای زبانی، وجود یک برنامه شفاهی زبان‌آموزی است که بر آگاهیهای واج‌شناسی و آوایی در موقع مناسب نیاز تأکید دارد و برنامه شفاهی زبان با خواندن و نوشتن تلفیق می‌شود. در این برنامه بر لذت بردن از ادبیات، قصه تاریخی، شرح‌حال، شاعری، قصه‌های جاری، داستانهای عامیانه، تمرین‌سخن‌گویی و نحوه دستخط‌نویسی[16] تأکید شده است (۲۰۱۰).

از تأکیدهای کمیسیون تدوین برنامه درسی و مواد آموزشی تکمیلی در دپارتمان آموزش و پرورش کالیفرنیا (۲۰۰۷) آن است که برنامه درسی خواندن و مهارتهای زبانی از دورهٔ کودکستان تا کلاس سوم را با تأکید بر آموزش اثربخش، آموزشی نظام‌مند و صریح و حمایتی تشخیص‌دهندهٔ خطاهای دانش‌آموز باتوجه به ده ویژگی اساسی مورد نظر فراهم کند.

به‌عنوان بخشی از هدفها و انتظارات یادگیری در دوره ابتدایی، سلسبیلی (۱۳۹۲،۱۳۸۸) در پژوهشی

1. Lemlech
2. Block
3. Morrow
4. Stotsky
5. Lambirth
6. Gens, Provance, VanDuyne & Zimmerman
7. Hays
8. Goodman
9. Fisher
10. Curriculum Development and Supplemental Materials Commission
11. California Department of Education
12. Ishikida
13. Sulkunen
14. Goodwin
15. Walley, C. W. & Walley, K.
16. Handwriting

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

که انجام داده بعضی ویژگیهای پرورش خلاقیت و تقویت زبان کل‌نگر[1] کودک را که از نتایج مطالعه وی در زمینهٔ پرورش خلاقیت و تقویت زبان کل نگر در دوره ابتدایی است در قالب موقعیتهای یادگیری زبانی مطرح کرده است که در ادامه ارائه می‌شود.

از ویژگیهای مطرح در نظام آموزشی ژاپن در مطالعه انجام شده تحت عنوان «آموزش و پرورش ژاپن در قرن بیست و یکم» (ایشیکیدا، ۲۰۰۵)، وجود استاندارد ملی آموزش برای دروس است که آموزش با کیفیت سطح بالایی را برای تمام دانش‌آموزان تضمین کند. برنامه‌درسی و آموزش مدرسه‌ای نیز برمبنای «تربیت شـــخصیت کامل» است، و تحول و توســـعه ویژگیهای زمینه‌های شناختی، اخلاقی، عاطفی و جسمانی کودک، باهم مورد توجه است.

از نکـات مهمی که ســـولکونن (۲۰۱۲) در گـزارش پرلز (۲۰۱۱) در بـخش نظام آموزشی فنلاند مطرح کرده آن است که هدفهای خواندن و نوشتن، شامل: ۱. یادگیری فنون پایه‌ای خواندن و نوشتن؛ و ۲. توســـعهٔ بیشتر مهارتهای خواندن و نوشـــتن از طریق رسانه‌ها، به‌خصوص غیر از کتاب درسی و سواد خواندن و نوشتن دیجیتالی است. همچنین نتایج مطالعهٔ استوتسکی (۲۰۱۳)، درمورد برخی اصول مهم در راهنمای برنامه درســـی زبان‌آموزی قابل توجه است که در ترسیم ویژگیهای چارچوب برنامه درسی مرجع زبان‌آموزی مورد توجه قرارمی‌گیرد.

۲. محتوا (شامل جهت‌گیری در انتخاب و سازماندهی محتوا): ازنظر لِملچ (۲۰۱۰) برخی ویژگیهای محتوایی با تأکید بر برنامه‌ای اثربخش و ســـازنده‌گرایانه برای دورهٔ ابتدایی، مانند تناسب داشتن [ارتباط] و درگیرشـــدن دانش‌آموز در برنامه درســـی اســـت. تجربیات و فعالیتها برمبنای میزان رغبت و مفید بودنشـــان برای دانش‌آموز انتخاب می‌شـــوند. قصه‌های عامیانه و محلی، جذابیتی خاص برای کودکان کم‌سن دارد، به‌خصوص این قصه‌ها برای کودکان با پس‌زمینه‌ها و فرهنگهای گوناگـــون مناســـب‌اند. دپارتمان آموزش و پـــرورش کالیفرنیا (۲۰۰۷) ویژگیهـــای محتوایی در یک برنامه اثربخش مهارتهای زبانی را مطرح کرده که به‌صورت محدود در تدوین چارچوب برنامه درسی مرجع زبان‌آموزی مورد توجه قرارمی‌گیرد.

از ویژگیهای محتوایی برنامه زبان‌آموزی، که در تصویری از «مدارس ابتدایی ژاپنی» برگرفته از هِیز (۲۰۰۸) و نتایج برگرفته از گزارش «آموزش و پرورش ژاپنی در قرن بیست و یکم» (ایشیکیدا، ۲۰۰۵) مطرح‌شـــده آن اســـت که در نظام آموزشـــی ژاپن طرفداران اصلاحات آموزشی اخیر یک برنامه درسی یکسان و یکنواخت و پداگوژی مبتنی بر کتاب درسی را از آن جهت که خلاقیت و فردیت دانش‌آموزان را نادیده می‌گیرد مورد انتقاد قرار می‌دهند.

ویژگیهای مناســـب انتخاب و ســـازماندهی محتوا با تأکید بر تقویت خلاقیت و زبان کل‌نگر کودک

1. Whole language

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

ازطریـــق برنامه زبان‌آموزی دوره ابتدایی را سلســـبیلی(۱۳۹۲) درزمینه پـــرورش خلاقیت (۱۳۹۲) و در زمینه تقویت کل‌نگری (۱۳۹۲) مطرح کرده که در اعتبارســـنجی ویژگیهای چارچوب برنامه درسی مرجع زبان‌آموزی بدانها ارجاع خواهد شد.

از دیگر منابعی که ویژگیهای محتوایی برنامه درســـی زبان‌آموزی در آنها برشمرده شده ویژگیهای محتوایی برنامه درســـی دوره ابتدایی در جهت تقویت تفکر و ســـواد نقادانه، برگرفته از لمبرث (۲۰۰۵) و نتایج مطالعه ســـولکونن در گزارش پرلز (۲۰۱۱) از نظر انتخاب و سازماندهی محتوا در نظام آموزشی فنلاند (۲۰۱۲) است.

۳. رویکرد و روش آموزشی (ویژگیهای پداگوژیکی): لِملچ (۲۰۱۰) با تأکید بر برنامه‌ای اثربخش و رویکردی سازنده، وظیفه معلم درتوجه به جنبه‌های روشی و پداگوژیک را به دقت مطرح کرده اســـت. از نظر او نقش معلم انتخاب فعالیتهایی است که ارزشمندند و فرصتهای تمرین مناسب و به‌دردخور فراهم می‌کنند، مانند ضرورت برانگیخته شدن کودک برای اینکه یاد بگیرد و بخواند و ممارســـت در آن کند. از ویژگیهای مهم روشی در زمینه نوشتن که لملچ (۲۰۱۰) مطرح می‌کند آن است که کودک برای عمل نوشتن و بیان نوشتاری به مجموعه واژگان نوشتاری وابسته است. از این‌رو، مؤلفه صحبت کردن می‌باید مورد تأکید قرارگیرد.

از ویژگیهای روشـــی در رویکرد مبتنی بـــر تقویت خلاقیت و زبان کل‌نگـــر دانش‌آموز (برگرفته از سلسبیلی، ۱۳۹۲)، سؤال کردن از تفکر کودکان و تشویق آنها به گسترش تفکر از طریق صحبت کردن است و تأکید بر بارش‌مغزی برای بناکردن یک فکر روی ایده‌های دیگران. معلم انگیزش می‌دهد و مواد آموزشی متناسب فراهم می‌کند و از درگیر شدن دانش‌آموزان در فرایندهای پیچیده حمایت می‌کند.

از شیوه‌های آموزش اثربخش هنرهای زبانی، تدریس در قالب مراکز یادگیری است که بلاک (۱۹۹۷) به‌عنوان محیطی تأثیرگذار بر روش آموزش و توجه عمیق‌تر به ابعاد پداگوژیک زبان‌آموزی، مورد توجه قرار داده است.

گنس و همکاران (۱۹۹۸، نقل شده در سلسبیلی، ۱۳۹۲) بررسی تأثیر تمریناتی شامل ایفای نقش، بازگو کردن و بازسازی داستانهای تصویری را که برای کودکان خوانده می‌شوند به‌عنوان تحولی در روش زبان‌آموزی مورد توجه قرارداده‌اند.

گودمن (۲۰۱۱) در بررسی روش زبان‌آموزی در دو الگوی انتقال‌دادن [سرایت‌دادن] و سازنده‌گرا، در امریکا درطول بیش از شصت‌ســـال گذشـــته، ســـالهای دهۀ ۹۰ و ورود به قرن بیســـت‌ویکم را با جنبش زبان کل‌نگر در قله تأثیرگذاریش مورد توجه قرار داده اســـت. ازجمله گسترش تأثیرگذاریهای ســـازنده‌گرایان درخلال دهۀ ۱۹۹۰ و ابتدای قرن بیســـت‌ویکم از طریق درگیـــر کردن دانش‌آموزان کم‌ســـن در کاوشگری به سمت کشـــف زبان و فرایندهای زبانی در خیلی از کلاسهای درسی را مطرح کرده است.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

جنبه‌های روشـــی و ویژگیهـــای پداگوژیکی در نظام آموزشـــی ژاپـــن را ایشـــیکیدا (۲۰۰۵) در «آموزش و پرورش ژاپن در قرن بیســـت‌ویکم» چنین مطرح کرده است: معلمان ژاپنی دانش‌آموزان را انگیزش می‌دهند تا به‌صورتی درونی و ذاتی به یادگیری و درقالب گروهی به تفکر بپردازند.

بعضی ویژگیهای روشـــی، رویه‌های‌آموزشـــی و مدیریت‌کلاس در برنامه مهارتهای زبانی با تأکید بر آموزش نظام‌مند و اثربخش ازنظر کمیســـیون تدوین برنامه درسی و مواد آموزشی تکمیلی در دپارتمان آموزش و پرورش کالیفرنیا (۲۰۰۷) مطرح شـــده که قابل توجه اند. همچنین، بعضی ویژگیهای روشی در زمینه اصول آموزش دســـتخط در دوره ابتدایی را بلاک (۱۹۹۷) مطرح کرده است که در ادامه مورد توجه قرار می‌گیرد.

۴. موقعیتها و فعالیتهای یادگیری: بعضی‌از ویژگیهـــای مربوط به موقعیتها و فعالیتهای یادگیری در زمینـــه خواندن درک مطلب برای دانش‌آموزان پایـــه اول ابتدایی با تأکید بر آموزش نظام‌مند و اثربخش، از نظر کمیســـیون تدوین برنامه درسی و مواد آموزشی تکمیلی در دپارتمان آموزش و پرورش کالیفرنیا (۲۰۰۷) مطرح شـــده است. ازجمله اینکه فرصتهای نظام‌مندی می‌باید فراهم شـــود تا کودکان به داستانها گوش دهند و به سؤالات درک مطلب خوانده شده به‌صورت شفاهی پاسخ بگویند. در زمینـــه راهبردهـــای گـــوش کردن، صحبت‌کـــردن و کاربـــردهای صـــحبت‌کردن در پایه اول، راهبردهای کلیدی درک مطلب برای دانـــش‌آمـــوزان پایـــه اول نیز نکات قـــابل توجهی مطرح شده است.

برخی از موقعیتها و فعالیتهای یادگیری با تأکید بر تقویت خلاقیت و زبان کل‌نگر در برنامه زبان‌آموزی دوره ابتدایی، در دو پژوهش سلســـبیلی (۱۳۸۸، ۱۳۹۲) مطرح شـــده که در اعتبارســـنجی ویژگیهای چارچوب برنامه درسی مرجع زبان‌آموزی بدانها ارجاع خواهد شد.

از ویژگیهای مربوط به موقعیتها و فعالیتهای یادگیری در زبان‌آموزی که لِملچ (۲۰۱۰) مطرح کرده برنامه‌ریزی برای تعامل اســـت و تجربیات زبانی از نوع تعاملی برنامه‌ریزی شـــود. موفقیت در خواندن و نوشـــتن کاملاً وابسته به‌یک بنیادِ [زبانِ] شـــفاهیِ کافی و مناسب است. در محیطی غنی، دانش‌آموزان درگیر در یک مجموعه متنوع گســـترده‌ای از فعالیتها می‌شوند که تحول گفتاری را با توسعهٔ شنیداری، خوانداری و نوشـــتاری مرتبط می‌کند. برای تشویق حرف زدن و گوش دادن، فعالیتهای قابل توجهی را لِملچ پیشـــنهاد کرده است (۲۰۱۰)؛ ازجمله هنرهای نمایشی، تجربیات هنری، تعامل در گروه کوچک، مصاحبه کردن، داستان‌گویی، خیمه‌شب بازی[عروسک بازی، دانش‌آموزان برای کارهای نمایشی عروسک دستی می‌سازند]، آوازخوانی، شعر و سرودخوانی دسته جمعی، لمس کن و بگو، گوش کن و بگو.

موقعیتها و فعالیتهای یادگیری با تأکید بر ســـواد ادبی و با هدف پیش‌بردن تحولِ در نوشـــتن در سالهای بالاتر دوره ابتدایی ازنظر مورو (۱۹۹۷) نیز قابل توجه است که در اعتبارسنجی چارچوب مرجع زبان‌آموزی مورد توجه قرار می‌گیرد.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

۵. ارزشیابی آموخته‌ها: ازنظر لملچ (۲۰۱۰) ارزیابی عملکرد اثربخش‌ترین وسیله است برای تعیین آنچه دانش‌آموزان یاد گرفته‌اند. وی متذکر شـــده است که ارزیابی پیشرفت با استفاده از برگه‌ها و پوشه کارنمای عملکرد صورت می‌گیرد.

تحول به سمت زبان کل‌نگر در زبان‌آموزی، به‌آهستگی و تدریج و با زمینه‌سازی لازم صورت می‌پذیرد. در این نظرگاه کوشـــش می‌شود ارزشـــیابی تدریجی، اصیل و معنادار باشد. نوآوریها و اختراعات و رشـــد فردی کاملاً مورد حمایت قرار می‌گیرد. از جهت تقویت خلاقیت نیز، استفاده از فعالیتهـــای متنوعی درحـــوزه فعالیتهای زبانی و مبتنی بر تقویت تفکر واگرا توصیه می‌شـــود (سلسبیلی، ۱۳۹۲).

ویژگیهای مؤلفهٔ ارزشیابی در یک برنامه درسی اثربخش مهارتهای زبانی که کمیسیون تدوین برنامه درسی و مواد آموزشی تکمیلی در دپارتمان آموزش و پرورش کالیفرنیا تدوین کرده است (۲۰۰۷) قابل توجه‌اند، از جمله اینکه، ارزیابی از عملکرد دانش‌آموز اســـتفاده می‌شـــود تا تعیین شـــود دانش‌آموزان چه نیازهای یادگیری دارند. ارزشـــیابی مداوم و کاملاً از نزدیک متصل به آموزش و فعالیتهای برنامه درســـی اســـت. مـــواردی از راهبردهای ارزیابی دانش‌آمـــوزان ابتدایی با تأکید بر تقویت تفکر، خواندن و درک‌مطلب متن، از فیشـــر (۱۹۹۵) نیز در مرحله اعتبارســـنجی چارچوب مرجع زبان‌آموزی مورد توجه قرار خواهد گرفت.

روش

ارزشـــیابی برنامه درسی قصد شده فارسی دوره اول ابتدایی، ســـطح اول از ارزشیابی دوره‌ای برنامه درسی فارسی دوره اول ابتدایی (سلســـبیلی، ۱۳۹۸) است. ارزشیابی دوره‌ای درنگاهی جامع به سطوح مختلف برنامه درســـی فارســـی، از طریق ترکیبی از روند ارزیابی و ابزارهای ارزشیابیهای کمّی و کیفی (کرسول و پلانو کلارک، ترجمه کیامنش و سرایی، ۱۳۹۰؛ابوالمعالی، ۱۳۹۱) با استفاده از رویکردی در قالب ارزشیابی متعامل درونی از سطح برنامه درسی قصد شده تا برنامه درسی اجراشده، سپس تا برنامه درسی کســـب شده فارسی دوره اول ابتدایی، همراه با درنظر داشتن و ایده‌گیری از الگوی ارزیابی تحقق هدفها (بازرگان: ۱۳۸۰) و به‌کارگیری ابزارها و روشهای مناسب برای تحلیل، به بررسی فاصله میان وضع موجود و مطلوب ویژگیهای برنامه درســـی فارسی دوره اول ابتدایی باتوجه به ملاکها و نشانگرهای درنظرگرفته شـــده می‌پردازد. برای ارزشیابی برنامه درسی قصد شده [بستهٔ طراحی و تدوین شده] فارسی دوره اول ابتدایی، روندی ارزشیابانه باتوجه به برنامه درسی مرجع زبان‌آموزی پیموده شده و بررسی همخوانیها و تفاوتها، کاستیها و نقاط قوت و ضعف برنامه درسی تدوین شده صورت‌گرفته است.

در پاســـخ به سؤال اول پژوهش، برای بررسی منابع مطالعاتی و پژوهشی و ارائه ویژگیهای حاصل از بنیان نظری و دانش موجود در حوزه آموزش زبان [زبان معیار در نظام آموزشـــی] در نگاهی جهانی، در مؤلفه‌های پنجگانه مورد نظر، از طریق مطالعات توصیفی و پژوهش تلفیقی (شورت، ترجمه مهرمحمدی

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

و همکاران، ۱۳۸۷) روی تمام مطالعات انجام شده در حوزه موضوع خاص زبان‌آموزی دوره ابتدایی عمل شـــده اســـت و یک به یک مرور و یافته‌های آنها در قالب مؤلفه‌های اصلی تشـــکیل‌دهنده برنامه درسی سازماندهی شده‌اند. در بخش اعتبارسنجی ویژگیهای مذکور مربوط به سؤال اول، از روش بررسی میدانی و ابزار پرسشـــنامه حضوری در جامعه و نمونه متخصصان برنامه درسی و مؤلفان کتابهای درسی فارسی دوره اول ابتدایی، استفاده شده است.

در پاسخ به سؤال دوم، برای ترسیم برنامه درسی قصد شده فارسی دوره اول ابتدایی، از روش بررسی و اســـتنتاج از راهنمای درســـی تدوین‌شـــده حوزۀ تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی (۱۳۹۵)، راهنمای برنامه درسی [قبلی] فارسی دورۀ ابتدایی «بخوانیم و بنویسیم» (۱۳۸۸) و راهنماهای تدریس موجود (پایه‌های اول و دوم ۱۳۹۱ و پایه سوم۱۳۹۲) در بسته برنامه درسی تدوین شده و منابع کتابی درسی[1] در قالب مؤلفه‌های پنجگانه مورد نظر استفاده شده است.

در پاسخ به سؤال سوم و انجام مقایسه میان ویژگیهای برنامه درسی مرجع و ویژگیهای برنامه‌درسی قصد شدۀ فارسی دوره اول ابتدایی، از روش مقایسه، تحلیل و استنتاج قیاسی میان برنامه درسی مرجع و بســـته برنامه درسی تدوین‌شده درس‌فارسی ابتدایی استفاده شـــده است. تحلیل محتوای درسهای فارســـی در بسته برنامه درســـی، با ابزار تحلیل محتوای منابع مذکور و به تفکیک درسها در پایه‌های اول تا ســـوم، صورت گرفته است. واحد تحلیل، تک‌تک درسهای فارسی در کتاب خوانداری و نوشتاری بوده است. ابزار تحلیل محتوای بسته برنامه درسی زبان‌آموزی فارسی ابتدایی به‌صورت کاربرگ تحلیل محتوای درســـی در مؤلفه‌های اصلی پژوهش و گویه‌های تشـــکیل‌دهنده آن بوده است. نتایج به‌دست آمده باتوجه به مقایسۀ صورت گرفته میان ویژگیهای برنامه درسی قصد شده فارسی دورۀ اول ابتدایی و برنامه درســـی مرجع زبان‌آموزی دورۀ ابتدایی، در مؤلفه‌های اساســـی پنجگانه، در قالب الف) انسجام و نقاط قوت مشترک و ب) عدم انسجامها و نقاط ضعف مشترک، مطرح شده است.

■ جامعه و نمونه در سطح برنامه درسی قصد شده

برای اجرای پرسشـــنامه حضوری اعتبارسنجی چارچوب برنامه درســـی مرجع زبان‌آموزی فارسی دوره اول ابتدایی در مبانی جهانی آن و همچنین باتوجه به اســـناد بالادســـتی[2]، در مجموع شش نفر از متخصصان برنامه درســـی و مؤلفان کتابهای فارسی دوره ابتدایی، که به‌صورت هدفمند انتخاب شدند، مورد پرسش و پاسخگویی قرار گرفته‌اند.

---

۱. فارســـی اول دبســـتان(کتابهای مهارت خواندن، مهارت نوشتن، ۱۳۹۵)، فارسی دوم دبســـتان (کتاب مهارتهای خوانداری، مهارتهای نوشتاری، ۱۳۹۵)، فارسی سوم دبستان (کتاب خوانداری، کتاب نوشتاری، ۱۳۹۵).

۲. مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رســـمی عمومی جمهوری اســـلامی ایران، مصوبه آذرماه۱۳۹۰؛ برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، مصوبه اسفند ۱۳۹۱؛ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰).

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

روایی و اعتبار ابزارها

ابزارهای گردآوری داده‌ها در ارزشـــیابی دوره‌ای برنامه درسی فارســـی دوره اول ابتدایی در مرحلهٔ ارزیابی برنامه‌درســـی قصدشـــده، محقق ســـاخته بودند که بر اســـاس مبنای نظری و پیشـــینه حوزهٔ مورد پژوهش و ماهیت و اهداف ارزشـــیابی دوره‌ای درس زبان‌آموزی فارســـی دوره اول ابتدایی، ساخته شده‌اند و از روایی برخوردارند. قابل توجه است، درجهت تقویت روایی محتوایی و اعتبار بیشتر ابزارهای مورد نظر، از نظرات دو متخصص و صاحب‌نظر دوره ابتدایی که ســـابقه راهنمای آموزشی و مدرسی در دوره‌های تربیت‌معلم داشته‌اند و یک متخصص زبان‌آموزی فارسی و ادبیات فارسی، استفاده شده است و نظرات مطرح شدهٔ آنان برای اصلاح ابزارهای مذکور، قبل‌از تکثیر و کاربرد آنها اعمال شده است. تحلیل محتوا را دو نفر ـ دستیار تحلیل محتوا و متخصص زبان و ادب فارسی ـ انجام داده‌اند و همخوانی نظرات و پایایی میان ارزیابان برقرار بوده است.

شیوه انجام تحلیل

درپاســـخ به سؤال ســـوم، تحلیل محتوای کتابهای درسی و برنامه درســـی قصد شده فارسی دوره ابتدایی از نوع تحلیل محتوای مفهومی اســـت. مســـأله و هدف پژوهش «چه» است و ویژگیهای محتوا از نظر گرایشـــهای محتوای ارتباطات توصیف می‌شـــود و بررسی محتوای ارتباطات با توجه به ملاکها و نشانگرهای به‌دست آمده صورت می‌گیرد (هولستی، ۱۳۷۳). ملاکها در اینجا برگرفته از تلفیقی جامع از بنیان نظری و دانش موجود درحوزهٔ مؤلفه‌های برنامه زبان‌آموزی‌اند. در تحلیل محتوا چهار شرط اصلی می‌باید رعایت شود: ۱. عینیت، ۲. منظم بودن، ۳. توجه به محتوای آشکار و ۴. مقداری بودن و داشتن معیار برای کمّی‌سازی (ســـاروخانی، ۱۳۸۵؛ دلاور، ۱۳۷۵؛ اتسلاندر، ۱۳۷۴). از طریق بررسی کتابهای فارســـی خوانداری و نوشـــتاری و کتاب‌های معلم در بسته برنامه درسی دوره اول ابتدایی و اسناد برنامه درسی در پایه‌های مختلف، با توجه به گویه‌های مطرح شده در برگه‌های تحلیل محتوا و براساس دریافتی از مؤلفه‌های اساسی درنظر گرفته شده، در هر درس از کتابهای سه پایه دورهٔ اول ابتدایی، تحلیل محتوا انجام‌شده است و به تفکیک پایه‌ها در قالب جداول نتایج تحلیل محتوا ارائه شده است.

یافته‌ها

نظر به گستردگی مؤلفه‌ها و خرده‌مؤلفه‌های برنامه‌درسی قصدشده فارسی دوره اول ابتدایی و حجم قابل‌توجه یافته‌های مربوط‌به ارزیابی این برنامه‌درسی بر اساس معیارهای مرجع زبان‌آموزی، عمدتاً نتایج به‌دست آمده در پاسخ به پرسشهای اول و سوم به اختصار مطرح خواهند شد.

- ویژگیهـــای چارچوب برنامه درســـی مرجع زبان‌آموزی دوره ابتدایی و اعتبارســـنجی ویژگیهای به‌دست آمده.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

با اتکا به مبانی نظری و پیشـــینه تجربیات نظامهای آموزشـــی در زمینه برنامه درســـی و روشهای زبان‌آمـــوزی که در مقدمه بدان پرداخته شـــد، ویژگیهـــای چارچوب برنامه‌درســـی مرجع زبان‌آموزی دوره اول ابتدایی، از طریق طی‌کردن روندی که در بخش «روش» و پاســـخ به ســـؤال اول اشـــاره شد، ذیل پنج مؤلفه اساسی استخراج و پس از اعتبارسنجی به‌شرح جداول ۱ تا ۵ در قالب میزان توافق با ویژگیهای اصلی چارچوب برنامه‌درسی مرجع زبان‌آموزی دوره ابتدایی، مشخص‌شده است. شایان ذکر است باتوجه بـــه محدودیتهای موجود، فقط به ارائه نتایج کمّی گویه‌هایی که متخصصان برنامه درســـی و موضوعی فارســـی دوره‌ابتدایی به اتفاق آرا یا درحد بسیار بالایی با حضور آنها در تدوین برنامه زبان‌آموزی فارسی دوره اول ابتدایی موافق بوده‌اند، بســـنده شده است. از ذکر نتایج کیفی و اظهارنظر تکمیلی متخصصان درمورد برخی از ویژگیها نیز، صرف‌نظر شده است.

جدول ۱. نتایج اعتبارسنجی دربارهٔ مؤلفه «اصول، هدفهای اساسی و انتظارات عملکردی»

شماره گویه	ویژگیها	میزان توافق		
		کاملاً موافق	نسبتاً موافق	مخالف
۱	● در نیمه اول دوره ابتدایی برآموزش نظام‌مند و صریح و حمایتی تشخیص‌دهنده [نسبت به خطاهای نوآموزان] تأکیدشود.	۶		
۱۲	● برای تقویت خلاقیت، بر «هدفهای آشکار کننده» و معنادار برای دانش‌آموز تأکید شود.	۶		
۱۳	● برنامه‌درسی زمینه‌های تخیل را فراهم کند.	۵	۱	
۱۷	● برنامه‌درسی زبان‌آموزی بر معنادار بودن متمرکز شود. آموزش مهارتهای چهارگانه زبانی و فکر کردن و نگاه کردن (تلقی‌کردن) در کلاس درس به‌صورت درهم تنیده باشد.	۶		
۱۹	● بر راهبردهای تقویت کنندهٔ حل‌مســـئله تأکید شود: مبتنی بر کنجکاوی دانش‌آموز، ایجاد انگیزش، تأکید بر سؤالهای سطح بالا و پیگیری پاسخ‌یابی دانش‌آموزان، تأکید بر معنایابی در یادگیری.	۶		
۲۰	● اســـتاندارد ملی آموزش برای درس زبان‌آموزی فارســـی وجود داشته باشد و آموزش را با کیفیت سطح بالایی برای تمام دانش‌آموزان تضمین کند.	۶		
۲۱	● در پایه‌های اول و دوم ابتدایی برنامه درسی بر مفاهمه و ارتباط شفاهی و نوشتاری متصل با زندگی هر روزی دانش‌آموزان تأکید کند.	۵	۱	
۲۴	● هدف آن اســـت که دانش‌آموزان مفاهمه‌کنندگان و خوانندگان فعال و مســـئولی شـــوند. فرصتهایی برای مفاهمه درنظر گرفته شـــود. آموزش می‌باید برپایه تجربیات و مهارتهای زبانی و فرهنگی دانش‌آموزان بنا شود.	۶		
۲۵	● برنامه درسی مؤثر مهارتهای زبانی، زبان شفاهی و سواد[نوشتاری و خوانداری] دانش‌آموز را از طریق یادگیری چالش‌برانگیز درخور وی توسعه می‌دهد.	۵	۱	

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

جدول ۲. نتایج اعتبارسنجی دربارهٔ مؤلفه «ویژگیهای محتوایی: جهت‌گیری در انتخاب و سازماندهی محتوا»

شماره گویه	ویژگیها	میزان توافق		
		کاملاً موافق	نسبتاً موافق	مخالف
۲	● [در سالهای نخستین دوره ابتدایی] مواد آموزشی مهارتها و راهبردهای اساسی را به‌صورتی منطقی و منسجم توالی‌دهد و ارتباط میان مهارتهای بنیادی را به نمایش گذارد (مانند رمزگشایی، واژگان و درک مطلب)	۵	۱	
۳	● برنامه‌درسی و [محتوای] مواد آموزشی توصیه‌هایی ویژه برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه فراهم‌کند.	۵		۱
۴	● فرایندی روا و معتبر را برای انتخاب هر دو مواد آموزشی چاپی و الکترونیکی استفاده کند تا سطوح بالای پیشرفت‌تحصیلی را برای آرایه و ترتیب کاملی از دانش‌آموزان به‌پیش ببرد.	۵	۱	
۵	● از قصه‌های عامیانه و محلی که جذابیتی خاص برای کودکان کم‌سن دارد استفاده شود.	۵	۱	
۷	● تناسب داشتن و درگیرشدن دانش‌آموز از ویژگیهای مهم برنامه درسی‌است. تجربیات و فعالیتها برمبنای میزان رغبت و مفید بودنشان برای دانش‌آموز انتخاب شوند.	۶		
۸	● بر زمینه‌های مبتنی بر نگاه‌کردن، شعرگویی، نمایشنامه، داستان‌گویی، گریزاندیشی، تفکر نوآورانه، تخیل و حرکت زبان تخیلی و بیان مخترعانه تأکیدشود.	۴	۲	
۱۱	● مجموعهٔ متنوعی از زمینه‌های ادبی می‌تواند به‌عنوان محتوا پوشش داده شود. داستانهای کوتاه، زمینه‌های شعری، داستانهای تصویری، بازنوشته‌ها و برگردانهایی از مجلات، مطالب طنز و خنده‌دار، روزنامه‌ها و بروشورها.	۴	۲	
۱۲	● محتوای زبان در خدمت کارکرد اجتماعی و تعامل اجتماعی باشد (کارکردهای تنظیمی، تعاملی، آموزشی، اکتشافی، تخیل و کسب اطلاعات در برنامه درسی).	۵	۱	
۱۳	● زمینه‌های محتوایی به‌تمام مهارتها وتواناییهای چهارگانه زبانی‌توجه‌کند که از هم جدا ناپذیرند.	۵	۱	

جدول ۳. نتایج اعتبارسنجی دربارهٔ ویژگیهای مؤلفه «رویکرد و روش آموزش (ویژگیهای پداگوژیکی)»

شماره گویه	ویژگیها	میزان توافق		
		کاملاً موافق	نسبتاً موافق	مخالف
۱	● بعضی ویژگیهای رویه آموزشی و مدیریت‌کلاسی دریک برنامه اثربخش مهارتهای زبانی: تعامل‌برانگیزبودن کلاس‌درس، همراه‌بودن آموزش با بازخورد سازنده، درگیرشدن در سطح بالا از طریق فعالیتها و منابع مناسب؛ اختصاص‌تکالیف‌وآموزش‌در سطوح متناسب؛ حمایت‌کننده بودنِ محیط کلاس و مدرسه؛ طراحی‌آموزشی معلم برای کل کلاس، کار در گروههای کوچک، کار مستقل دانش‌آموز، ارزیابی تکالیف و مواد آموزشی برای هر درس.	۴	۲	

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

جدول ۳. (ادامه)

شماره گویه	ویژگیها	میزان توافق		
		کاملاً موافق	نسبتاً موافق	مخالف
۴	● تأکید بر بارش‌مغزی و بناکردن یک فکر روی ایده‌های دیگران؛ اضافه‌کردن ایده‌ها و ارائه پیشنهادهای بیشتر به‌عنوان نقطهٔ شروعی برای داستان‌پردازی.	۵	۱	
۵	● برانگیختن و ایجاد انگیزه درکودکان برای نوشتن، سؤال کردن از آنها و پاسخگویی از طریق هنرهای خلاق چون: هنرهای تجسمی، نمایش، شعر، داستان‌گویی در میدانی از فرصتهای یادگیری برای همهٔ کلاس.	۵	۱	
۶	● معلم انگیزش می‌دهد، مواد آموزشی و تمرین متناسب فراهم می‌کند، فعالیتهایی ارزشمند انتخاب می‌کند و از درگیر شدن دانش‌آموزان در فرایندهای پیچیده حمایت می‌کند. نقش معلم هدایت از پشت سر است.	۶		
۷	● فرصتهای بسیار به‌منظور هم‌درسی و یادگیری ازیکدیگر برای دانش‌آموزان به‌وجود آید.	۵	۱	
۸	● تدریس در قالب مراکز یادگیری به‌عنوان بخشهایی در کلاس درس مهارتهای زبانی، طراحی و در نظرگرفته شوند، جایی‌که مواد آموزشی به‌صورت مداوم در دسترس دانش‌آموزان است.	۵		
۱۰	وظیفه معلم پیداکردن راههایی برای توانا ساختن هرکودک برای به مشارکت گذاشتن اطلاعات، داستانها و علائق و ورود آنها به برنامه مهارتهای زبانی باشد.	۵	۱	
۱۶	● در مرحله پیش از نوشتن، درکلاس درس فضایی برای دانش‌آموزان فراهم شود که ایده‌ها را شکوفاکند و فرصتهایی فراهم آید که دانش‌آموزان به‌صورت غیررسمی دربارهٔ ایده‌هایشان تعامل کنند.	۵	۱	
۱۷	● از تمریناتی شامل ایفای نقش، بازگو کردن و بازسازی داستانهای تصویری که برداشت کودکان اوایل دوره ابتدایی را دربارهٔ کتاب توسعه می‌دهد به مثابه راهبردهای آموزشی استفاده شود.	۶		
۲۰	● درآموزش‌دستخط، باید محرک‌شفاهی وگفتاری را با تمرین بصری نوشتن حروف تلفیق‌کرد تا الگویی فراهم شود.	۴	۲	
۲۱	● برای واردکردن کودک در فرایند نوشتن، باید مطمئن‌شد که مهارتهای لازم ایجاد شده‌اند.	۵	۱	
۲۲	● در آموزش خط‌تحریری از روش آموزش قدم به قدم برای بهبود خطاهای فردی دانش‌آموزان بهره‌گیری شود.	۴	۱	۱

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

جدول ٤. نتایج اعتبارسنجی در زمینهٔ با مؤلفه«ویژگیهای موقعیتها و فعالیتهای یادگیری»

شماره گویه	ویژگیها	میزان توافق		
		کاملاً موافق	نسبتاً موافق	مخالف
۱	● فرصتهایی بسیار برای دانش‌آموزان فراهم شود تا مجموعه لغات[واژگان] جدید را بشنوند و تمرین کنند. داستانهایی را که می‌شنوند با صدای بلند بخوانند، سپس در مورد این داستانها بحث کنند.	۵	۱	
۲	● فرصتهایی برای بیان‌کردن، اظهارکردن و نشان‌دادن دریافت از متن خوانده شده در مجموعهٔ گوناگونی از راههای تقویت‌کنندهٔ تخیل و خلاقیت دانش‌آموز وجود داشته باشد.	۵	۱	
۴	● فراهم کردن موقعیتها و فرصتهای یادگیری مبتنی‌بر افسانه و داستان‌پردازی ومسائلی که مورد علاقه کودکان است. تخیل‌کردن و بحث‌کردن و ارائه راه‌حل برای برطرف کردن آن مسأله موردعلاقه یا موقعیت خطرناک داستان ازطریق فعالیت یادگیری در حوزه‌های متفاوت زبانی.	۵	۱	
۸	● فعالیتهای یادگیری، دانش‌آموزان را در بهره‌گیری از همهٔ جنبه‌های زبان حمایت می‌کند، مثلاً دانش‌آموزان در حالی‌که گوش می‌دهند در زمینهٔ خواندن و نوشتن چیزهایی یاد می‌گیرند.	۵	۱	
۹	● فرصتهایی برای انتخاب‌کردن دانش‌آموزان برای آنچه می‌خواهند درباره‌اش بخوانند و بنویسند، وجود داشته باشد.	۵	۱	
۱۱	● برای تشویق حرف زدن و گوش دادن، فعالیتهای زیر پیشنهاد می‌شوند: هنرهای نمایشی، تجربیات هنری، تعامل در گروه کوچک، داستان‌گویی، خیمه‌شب‌بازی[عروسک‌بازی]، شعر و سرودخوانی دسته جمعی، لمس کن و بگو، گوش کن و بگو، خواندن برای دانش‌آموزان، داستان‌گویی، تئاتر خوانندگان.	۵	۱	
۱۴	● موفقیت در خواندن و نوشتن کاملاً وابسته به‌یک بنیادِ [زبانِ] شفاهیِ کافی و مناسب است. درنتیجه کلاسهای اوایل دوره دبستان روی مهارتهای زبانی شفاهی تأکید می‌کنند.	۶		
۱۵	● تجربیات زبانی از نوع تعاملی برنامه‌ریزی شود. با گروه کردن دانش‌آموزان و کار اشتراکی، دانش‌آموزان یکدیگر را تحریک می‌کنند تا تکالیف را بهتر به انجام رسانند.	۶		
۱۶	● در محیطی غنی، دانش‌آموزان در یک مجموعه متنوع گسترده‌ای از فعالیتها درگیر می‌شوند که تحول گفتاری را با توسعهٔ شنیداری، خوانداری و نوشتاری مرتبط می‌کند.	۵	۱	

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

جدول ۵. نتایج اعتبارسنجی در زمینهٔ مؤلفه «ویژگیهای ارزشیابی از آموخته‌ها»

شماره گویه	ویژگیها	میزان توافق		
		کاملاً موافق	نسبتاً موافق	مخالف
۳	● در ارزشیابیها این موارد دیده شود: تدریجی بودن، معناداربودن برای دانش‌آموز، توجه به نوآوری، توجه به نظر و انتخابهای دانش‌آموز در یادگیریها.	۵	۱	
۴	● ارزیابی پیشرفت دانش‌آموز با استفاده‌از برگه‌ها و پوشه‌کارنمای عملکرد صورت‌گیرد.	۵	۱	
۸	● مواردی از راهبردها در ارزیابی خواندن و درک مطلب دانش‌آموزان: نظارت و پایش دائم دریافت مفهوم و معنای‌پیام؛ سؤال کردن از متن خوانده شده، تصریح کردن معنایی و بازبینی‌معلم از آنچه کودک فهمیده؛ بررسی شکها و ابهامها و چیزهایی را که دانش‌آموز نفهمیده است.	۵	۱	
۹	● در ارزیابیها این موارد موکداً مورد توجه باشد: مرورکردن متن از سوی دانش‌آموز و بازگویی آن به‌زبان خودش؛ تقویت تفکر دانش‌آموز؛ روان خواندن متون.	۶		

- ویژگیهای مؤلفه‌های تشکیل‌دهندهٔ برنامه‌درسی قصدشده فارسی دوره اول ابتدایی، به تفکیک سالهای اول تا سوم

در پاسخ به سؤال دوم، ویژگیهای برنامه درسی قصدشدهٔ فارسی دوره اول ابتدایی پس از بررسی منابع اصلی بسته تدوین‌شده برنامه جدید فارسی دوره اول ابتدایی، در شکل اجزای نشان‌دهندهٔ مؤلفه‌های مورد نظر برنامه درسی در جداولی خلاصه شده است. این منابع عبارت‌اند از: ۱. راهنمای برنامه‌درسی تدوین‌شده حوزهٔ تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی(آذرماه ۱۳۹۵)، ۲. ویژگیهای کلی ساختاری و محتوایی برنامه جدید فارسی دوره ابتدایی، برگرفته از کتاب معلم و راهنمای تدریس فارسی سالهای اول(۱۳۹۱)، دوم(۱۳۹۱) و سوم دبستان(۱۳۹۲)؛ و کتاب‌های فارسی خوانداری و نوشتاری پایه‌های اول، دوم و سوم ابتدایی (۱۳۹۵)، گزارش ارزشیابی از بسته آموزش فارسی سوم ابتدایی دستجردی‌کاظمی و نجفی‌پازوکی (۱۳۹۳) و ۳. راهنمای برنامه‌درسی [قبلی] فارسی دورهٔ ابتدایی«بخوانیم و بنویسیم»، آخرین ویراست به‌تاریخ هفتم شهریورماه ۱۳۸۸. باتوجه به کثرت محتوای این جداول و محدودیت درحجم مقاله، از ارائه آنها صرف‌نظر می‌شود.

- بررسی همخوانی میان ویژگیهای چارچوب برنامه درسی مرجع زبان‌آموزی و ویژگیهای برنامه‌درسی قصد شدهٔ فارسی دوره اول ابتدایی، تبیین تفاوتها و کاستیهای اساسی، نقاط قوت و ضعف برنامه درسی قصد شده فارسی دوره اول ابتدایی

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

برای مقایسه و تحلیل و استنتاج کردن ویژگیهای چارچوب برنامه‌درسی مرجع زبان‌آموزی دورهٔ اول ابتدایی (پس از اعتبارسنجی) و ویژگیهای برنامه‌درسی قصد شدهٔ فارسی دوره اول ابتدایی، طبق آنچه قبلاً در بخش روش توضیح داده‌شد، بسته برنامه‌درسی فارسی تدوین شده شامل کتاب‌های خوانداری و نوشتاری و کتاب معلم در پایه‌های اول تا سوم مورد تحلیل محتوایی قرار گرفته‌اند. تحلیل محتوای درسهای فارسی در بسته برنامه درسی، براساس معیارهای مبانی نظری مرجع برنامه درسی زبان‌آموزی در مؤلفه‌های تشکیل دهندهٔ برنامه‌درسی، از طریق ابزار تحلیل محتوای منابع مذکور و به تفکیک درسها در پایه‌های اول تا سوم، درقالب جداول تحلیل محتوا صورت گرفته است. در این جداول نتایج تحلیل محتوای بسته‌های درسی فارسی در مؤلفه‌های پنجگانه و گویه‌های متفاوت تشکیل‌دهنده آنها، در سه سطح از کاملاً تا به هیچ‌وجه، مشخص شده است. همراه آن داده‌های کیفی شامل نظرات ویژه متخصص تحلیل محتوا و متخصص زبان و ادب فارسی ابتدایی، نیز مشخص شده است. باتوجه به کثرت جداول یافته‌ها و مقایسه‌ها و استنتاجهای صورت‌گرفته، در پاسخ به پرسش سوم، تنها برخی از: الف) نقاط قوت و انسجام و ب) عدم انسجامها و نقاط‌ضعف مشترک، در بسته‌برنامه درسی قصدشدهٔ فارسی دوره اول ابتدایی (پایه‌های اول تا سوم)، با رعایت اختصار مطرح می‌شوند.

۱. در زمینه اصول و هدفهای اساسی و انتظارات عملکردی

الف) انسجام و نقاط قوت مشترک:

۱. برنامه زبان‌آموزی در سال اول، از نظر توجه به آموزشی نظام‌مند با تأکید بر تقویت مهارتها و صریح بودن آن، از انسجام برخوردار است. حمایتی تشخیص‌دهنده نسبت به خطاهای کودک دارد و فنون خواندن پایه مورد تأکید است.

۲. برنامه تدوین شده، بر شفاهی بودن، تقویت گفتگو و جنبه‌های کلامی و تلفیق برنامه شفاهی زبان با خواندن و نوشتن، توجه نسبی دارد.

۳. درهم‌تنیده بودن آموزش مهارتهای چهارگانه زبانی و فکرکردن و نگاه‌کردن (تلقی‌کردن) در برنامه‌درسی، به‌ویژه درسالهای دوم و سوم محسوس است.

ب) عدم انسجام و نقاط ضعف مشترک:

۱. به تجربه کردن ادبیات مربوط به تمام گروههای فرهنگی و یادگیری دانش‌آموزان درباره فرهنگها و ارزشهای اجتماعی بی‌توجهی شده است. رویکرد بسته برنامه درسی قصد شده در عمل چندفرهنگی نیست و به‌طور کلی صدای فرهنگ رسمی در کتاب بازتاب دارد.

۲. راهبردهای تقویت‌کنندهٔ حل‌مسئله، مبتنی‌برکنجکاوی دانش‌آموز و ایجاد انگیزش، تأکید بر سؤالهای سطح بالا به‌جای تأکید بر مطالب کلیشه‌ای، چندان مورد توجه نیستند.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

۳. لذت بردن و احساس شادمانی از قصه تاریخی، عرضه شرح‌حال، شاعری، قصه‌های جاری و داستانهای عامیانه در این برنامه چندان مورد تأکید نیست. بسیاری از درسها جنبه القایی و تجویزی بدون توجه به نیازها و سطح شناختی کودک دارد و در نتیجه تصنعی‌اند.

۴. انتظارات عملکردی همگون برای هر دو جنس (دختر و پسر)، به‌ویژه در پایه‌های دوم و سوم مورد توجه نیست. این مسئله احتمالاً سبب کج‌فهمیهایی در دانش‌آموزان می‌شود تا کار یا فعالیتهایی را به یک جنس خاص ارتباط دهند.

۵. ازنظر توجه به تنوعی از کارکردهای زبانی در طراحی و تدوین برنامه درسی زبان‌آموزی فارسی (ازجمله آموزشی، تعاملی، شخصی، اکتشافی، تخیلی، تنظیمی) و انگیزش درونی دانش‌آموز بر اثر یک نیاز درک شده، به‌ویژه در پایه‌های دوم و سوم، کاستی دیده می‌شود.

۶. از نظر توسعه مهارتهای خواندن و نوشتن در شکلِ سواد رسانه‌ای و دیجیتالی، توجه ملموس و روشنی در برنامه درسی دیده نمی‌شود.

۷. بررسی بسته برنامه درسی فارسی نشان داد در اصول و اهداف خاص پایه اول چند کاستی و عدم انسجام محسوس است:

- کم توجهی به نوع زبان، تجربیات و علائقی که دانش‌آموزان باخود به مدرسه می‌آورند.
- عدم تأکید بر هدفهای آشکار کننده و ابرازکننده تجارب و مقاصد دانش‌آموز و معنادار برای وی.
- کم‌توجهی به جنبه‌های تخیل‌برانگیزی درسها.

۸. شیوه ای مناسب برای انتقال از دستخط‌نویسی ابتدایی به روان‌نویسی و خط تحریری، به‌طور آشکار و ملموس وجود ندارد.

۲. در ارتباط با ویژگیهای محتوایی

الف) انسجام و نقاط قوت مشترک:

۱. محتوای کتاب‌های درسی، راهبردها، فعالیتهای‌یاددهی/ آموزشی، رویه‌ها، مثالها و فرصتهایی ویژه برای مرور و به‌کاربردن فراهم می‌کنند.

۲. از نقاط قوت محتوایی به ویژه در سال اول عبارت‌اند از:

- مواد و محتوای‌آموزشی، مهارتها و راهبردهای اساسی را به‌نحوی منطقی و منسجم اولویت‌بندی و توالی می‌دهند و ارتباط میان مهارتهای بنیادی را به‌نمایش می‌گذارند (ازجمله: شناخت واجی [واحد گفتار]، آوایی، رمزگشایی، هجی‌کردن، واژگان [لغت و معنی]، و درک‌مطلب).
- درسازماندهی محتوای اکثر درسهای کتاب خوانداری روندی از ساده به دشوار، از عینی به ذهنی، از زبان معیار به زبان ادبی تا حدی دیده می‌شود.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

ب) عدم انسجام و نقاط ضعف مشترک:

۱. وجود راهبردی ویژه برای واژه آموزی و ارائه واژه‌های جدید هر درس در برنامه‌درسی آموزش زبان فارسی ابتدایی محسوس نیست. مثلاً واژگان تعدادی از درسهای کلاس اول با سن و تجربیات کودک همخوانی ندارند و چندان قابل درک نیستند.

۲. به زمینه‌های مبتنی‌بر نگاه‌کردن و تلقی‌کردن، داستان‌گویی، تفکر نوآورانه، تخیل و حرکت زبان‌تخیلی و بیان مخترعانه با درنظر گرفتن اقتضای سن کودک، در تدوین و تنظیم محتوای درسها کمتر توجه شده است.

۳. طراحی و تدوین تجربیات و فعالیتهای بخشی از درسها بر اساس میزان رغبت و مفید بودنشان برای دانش‌آموز نیست. بسیاری از متنها فاقد جذابیت‌اند.

۴. در تدوین محتوای درسهای خوانداری به اقتضای پایه‌های مختلف، به داستان‌پردازی و طرح حکایتهای اسرارآمیز، داستانهای‌تصویری، قصه‌های‌کهن، اسطوره‌ها، افسانه‌های علمی، قصه‌های شوخی و خنده‌دار و قصه‌های چندفرهنگی، چندان توجه نشده است.

۵. استفاده از متنهای فراملی در تعدادی از درسها به‌منظور اشتراک برخی مطالب با دیگر کشورها در زمینه موضوعات گوناگون علمی، داستانی، تخیلی، تاریخی و حماسی مورد توجه نیست.

۶. عدم استفاده از تصاویر جذاب و متنوع در تدوین بخشی قابل توجه از درسها، به‌ویژه در پایه اول.

۷. چند کاستی و نقطه ضعف ویژه پایه‌های دوم و سوم:

- کاستی از نظر توجه به موضوعات حساسی چون انسان‌دوستی، پرورش نگاه هنری، احترام به ادیان و مذاهب و...
- کاستی از نظر خواندن متنهای واقعی که می‌توانند زمینه‌های جدایی‌ناپذیر از زندگی‌کودک باشند.
- کاستی در زمینه مهارت نوشتن: فقدان تمرینات نوشتاری تخیلی، استفاده از کلمات اختراعی، گفتن داستانهای مأنوس و خوش آیند.

۳. در زمینهٔ ویژگیهای روش آموزش و پداگوژی

الف) انسجام و نقاط قوت مشترک:

۱. طراحی‌آموزشی برای کل کلاس، کار در گروههای کوچک، کار مستقل دانش‌آموز، ارزیابی تکالیف، تدوین مطالب آموزشی برای هر درس در بسته برنامه درسی و کتاب معلم تاحدودی درنظرگرفته شده است.

۲. زمینه‌سازی روشی برای توجه به تلفظ کلمات و هجی‌کردن و یادگیری اصول دستور زبان، در بستهٔ برنامه درسی در نظر گرفته شده است.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

۳. فراهم کردن زمینه‌های پرسش از تفکر دانش‌آموزان وتشویق آنان به رشد تفکر با صحبت کردن از طریق فعالیتهای درنظرگرفته شده در پایه‌های دوم و سوم.

ب) عدم انسجام و نقاط ضعف مشترک:

۱. کم‌توجهی برنامه درسی قصدشده به روشهایی چون بارش‌فکری و بناکردن یک فکر روی ایده‌های دیگران در فعالیتها.

۲. کم‌توجهی به ایجاد زمینه‌هایی درجهت توانا شـــدن کودکان در به مشـــارکت گذاشتن اطلاعات، داستانها و علائق.

۳. کاســـتی روشی در مرحله پیش‌از نوشتن، ازنظر راهنمایی و توصیه به معلمان سالهای بالاتر برای درنظرگرفتـــن فضایی برای کلاس که ایده‌ها را تحریک‌کند و فرصتهایی برای تعامل دانش‌آموزان فراهم‌کند.

۴. کاســـتی روشـــی ازنظر وجود زمینه‌هایی که به کل کلاس به‌صورت نظام‌مند آموزش‌داده شـــود که چگونه قســـمتهای مهم محتوای درس را زیرش خط‌بکشـــند، رئوس مطالب را مشخص‌کنند، سازماندهی و خلاصه‌کنند.

۵. کاســـتی در بســـته برنامه و راهنمای تدریس، از نظر برنامه‌ریزی تجربیات زبانی از نوع تعاملی و تقویت گروهی کار کردن دانش‌آموزان.

۶. کاســـتی از نظر روش آموزش دستخط و ارائه الگوی مناســـب برای خط تحریری. در این زمینه، استفاده از روش آموزش گام‌به‌گام برای بهبود خطاهای فردی دانش‌آموزان توصیه می‌شود.

۷. در بسته برنامه‌درسی فارسی پایه اول، کاستی در ایجاد زمینه و انگیزه برای درگیرشدن دانش‌آموزان در فعالیتهای یادگیری به‌جای پاســـخهای انفعالی و کاســـتی از نظر نقش معلم و بالابردن قدرت انتخاب او، دیده می‌شود. در تدوین این برنامه، معلم نقش چندانی در انتخاب فعالیتها ندارد.

۴. در زمینهٔ ویژگیهای موقعیتها و فعالیتهای یادگیری

الف) انسجام و نقاط قوت مشترک:

۱. فعالیتهـــای یادگیری دانش‌آمـــوزان را در بهره‌گیری از تمام جنبه‌های زبان حمایت می‌کند، مثلاً دانش‌آموزان در حالی که گوش می‌دهند در زمینهٔ خواندن و نوشتن چیزهایی یاد می‌گیرند.

۲. فعالیتهای یادگیری درنظر گرفته شده تاحدود زیادی محتوای درس را پوشش می‌دهند و کفایت لازم را دارند.

۳. موقعیتهای فراوانی برای دانش‌آموزان فراهم می‌شـــود تا مجموعه لغات[واژگان] جدید را بشنوند و تمرین کنند.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

ب) عدم انسجام و نقاط ضعف مشترک:

۱. از نظر فعالیتهایی که برای تشـــویق حرف زدن و گوش دادن باید بیشـــتر موردتوجه قرارگیرند، کاســـتی دیده می‌شود. مانند هنرهای نمایشی و تجربیات هنری، تعامل در گروه کوچک، بازیهای کلامی، داستان‌گویی، خیمه‌شب بازی، خواندن شعر و سرود دسته جمعی، لمس کن و بگو، تئاتر بازی کردن خوانندگان.

۲. کاســـتی ازنظر وجود موقعیتهای یادگیری مبتنی‌بر افســـانه و داســـتان‌پردازی و مســـائلی که مورد علاقه کودکان است. مانند تخیل‌کردن و بحث‌کردن و ارائه راه‌حل برای برطرف کردن مسأله مورد علاقه یا موقعیت خطرناک داستان.

۳. کاســـتی از نظر موقعیتهای یادگیری برای بیان‌کردن و نشان‌دادن دریافت از متن خوانده شده با شیوه‌های تقویت کنندهٔ تخیل و خلاقیت کودک. مانند: پیش‌بینی‌کردن، بارش‌ذهنی و تلفیق‌کردن، انشا کردن، تفکر نوآورانه در قالب کشف یک موضوع، فکرهای بکر، بناکردن توافق با همکلاسیها، شوخی و تعریف‌کردن مسأله.

۴. عدم وجود موقعیتهایی در بسته برنامه درسی فارسی تا دانش‌آموزان نوشتار را به‌عنوان یک منبع لذت بردن و سرگرمی تجربه‌کنند.

۵. کاســـتی از نظر ایجاد موقعیتهایی که دانش‌آموزان داســـتانهایی را با صدای بلند بخوانند، سپس در مورد این داســـتانها گفتگو کنند یا موقعیتهایی برای دانش‌آموزان فراهم شـــود تا داستانها را براساس دانش‌شان از عناصر داستان بازگویی کنند.

۶. در پایه‌های دوم و سوم، کاستی ازنظر موقعیتهایی که کودکان با راهِ مناسبِ نوشتن نامه در [شکل] دســـت‌خط روبه‌رو شوند. کاستی ازنظر ایجاد موقعیت برای نوشتن در دامنه‌ای از مقاصد فردی و اجتماعی، مانند ساختن فهرستها، نامه‌ها، علائم، داستانها، قطعات.

۷. از کاســـتیهای خاص پایه اول: کم توجهی برنامه درســـی به اســـتفاده از مواد قابل دستکاری که آمادگی برای دستخط نویسی را تسهیل می‌کند.

۸. کاســـتی در فعالیتهای یادگیری پایان فصلها، ازنظر ایجاد انگیزه درکودکان برای ســـؤال کردن و پاسخگویی به ادبیات از طریق هنرهای خلاق در قالب میدانی از فرصتهای یادگیری که برای همه درکلاس ارائه می‌شود.

۵. در زمینهٔ ویژگیهای ارزشیابی از آموخته‌ها در برنامه درسی قصد شده

الف) انسجام و نقاط قوت مشترک:

۱. استفاده از برگه‌ها و پوشـــه‌کارنمای عملکرد در ارزشیابی پیشرفت دانش‌آموز درنظر گرفته شده است.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

۲. استفاده از سنجشـــهای رسمی و غیررسمی و همین‌طور سنجشهای تکوینی و پایانی تا عملکرد دانش‌آموز درمجموع مستند شود.

ب) عدم انسجام و نقاط ضعف مشترک:

۱. در بسته برنامه درسی و راهنمای تدریس، روند منظم و منسجمی برای هدایت معلمان در مواردی چون نظارت و پایش دائم معلم از دریافت مفهوم و معنای پیام از سوی دانش‌آموز، سؤال کردن از متن خوانده شده، تصریح کردن و پالایش معنایی و بازبینی‌معلم از آنچه کودک فهمیده و بررسی شکها و ابهامها و چیزهایی را که دانش‌آموز نفهمیده، دیده نمی‌شود.

۲. کاســـتی ازنظر راهنمایی دقیق و روش اســـتفاده درســـت از ارزیابی عملکرد دانش‌آموز تا تصویر دقیقی از نیازها و آموخته‌ها به‌دست آید. این ارزیابیها مداوم و کاملاً متصل‌به آموزش و فعالیتهای برنامه درسی است.

۳. معیارها و شاخصهایی برای ارزیابی دستخط دانش‌آموزان مطلقاً وجود ندارد.

۴. از نظر ارائه راهنمایی برای ارزیابی مواردی چون: مرورکردن متن از ســـوی دانش‌آموز و بازگویی آن به‌زبان خودش و تقویت تفکر و ارزشیابی مهارتهای شفاهی، یعنی: سخن‌گفتن و گوش دادن، کاستی قابل توجهی دیده می‌شود.

۵. در بســـته برنامه‌درسی در زمینهٔ تفاوتهای یادگیری دانش‌آموزان بر اساس تنوع زبانی، قومیتها و محل زندگی در ســـطح کشـــور و... و در نتیجه تفاوت در نوع ارزشیابی، هیچ توضیحی داده نشده است.

۶. در پایـــه اول، در مورد روش ارزشـــیابی از قرائت دانش‌آموزان [خوانـــدن متن]، معیارهای دقیق در بستهٔ برنامه درسی پیش‌بینی نشده است. از جمله: رعایت لحن مناسب، تلفظ درست و معیار، درک مطلب، شامل واژگان و متن درسی، توجه به علائم نگارشی و ....

۷. ارزشیابی از آموخته‌های کودک بستگی به متغیرهای بسیار دارد، از جمله تفاوتهای فردی، دوزبانه بودن و... که نوع ارزشیابی با توجه به این متغیرها و انجام دادن اصلاحات لازم در بسته برنامه‌درسی در نظر گرفته نشده است.

■ جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها ■

با بررسی مجدد ویژگیهای اعتبارسنجی شدهٔ برنامه درسی زبان‌آموزی دوره اول ابتدایی در چارچوب برنامه درسی مرجع آن و مقایســـه و استنتاجهای صورت گرفته میان ویژگیهای چارچوب برنامه‌درسی مرجع زبان‌آموزی دورهٔ اول ابتدایی و ویژگیهای برنامه‌درسی قصد شدهٔ فارسی دوره اول ابتدایی، می‌توان چنین جمع‌بندی و نتیجه‌گیری کرد:

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

- اِشکال بزرگ در طراحی و تولید برنامه‌های درسی، از جمله برنامه درسی فارسی دوره اول ابتدایی، فقدان تولید نمونه اولیه و اجرای آزمایشی محدود پیش از اجرای گسترده است. در نگاهی اساسی و تحول‌جویانـــه مبتنی بر مبانی تخصصی حوزه طراحی و تدوین برنامه درســـی و زبان‌آموزی در دوره ابتدایی، روند گذشته می‌باید بازنگری شود و تولید راهنمای برنامه درسی و تدوین درسهای زبان‌آموزی در بســـته برنامه درسی فارسی ابتدایی براســـاس مطالعات کافی روی مبانی نظری و تجربیات زبان‌آموزی در نگاهی جهانی، انجام دادن آسیب‌شناسیها و نیازسنجیهای لازم، توجه به تجارب گذشـــته و طی کردن روندی آزمایشی در تولید و ارزشیابی برنامه درسی، پیش از تعمیم برنامه درسی درسطح کشوری باشد.
- برنامه‌درســـی قصدشده فارسی دوره اول ابتدایی در بخش اصول و اهداف زبان‌آموزی و انتظارات یادگیری، به چندفرهنگی و چندصدایی می‌باید بیشتر توجه کند. در بخش قابل‌توجهی از درسها به علایق و تجربیات کودک و تقویت بیان شفاهی کودکان چندان توجه نشده است و از این نظر نیاز به بازنگری وجود دارد.
- در بخش انتخاب، ســـازماندهی و ارائه محتوا باید، راهبردی منســـجم بـــرای انتخاب کردن واژه و واژه‌آموزی وجود داشـــته باشد. به متنها و داســـتانهای فراملی و مبتنی بر هویت انسانی بیشتر توجه شود. زبان تعدادی از داستانهای انتخابی با دنیای کودکان در مناطق مختلف کشور همخوانی ندارد و واژگان تعدادی از درسهای کلاس اول با سن و تجربیات کودک همخوانی ندارد. در مواردی متنها متناسب و چندان قابل درک این گروه سنی نیستند و تحمیلی بر دانش‌آموز است که باید مرتفع شود.
- در مورد موقعیتها و فعالیتهای یادگیری، کم‌توجهی به زمینه‌های مبتنی‌بر نگاه‌کردن و تلقی کردن، داســـتان‌گویی، تفکر نوآورانه با در نظر گرفتن اقتضای ســـن کودک در برنامه درسی تدوین شده محسوس است. انتخاب تجربیات و فعالیتها برمبنای میزان رغبت و مفید بودنشان برای دانش‌آموز در درســـها مورد توجه قرارگیرد. در طراحی و تدوین برنامه‌درســـی، بر راهبردهای تقویت‌کنندهٔ حل‌مسئله، مبتنی‌برکنجکاوی دانش‌آموز و ایجاد انگیزش بیشتر تأکید شود و به‌جای آن، از تأکید بر مطالب کلیشه‌ای در بخش قابل توجهی از درسها کاسته شود.
- محتـــوای کتاب‌های خوانداری و نوشـــتاری و فعالیتهای یادگیری موجـــود در آنها از نظر ارائه محتوای مناســـب و درعین حال دارای چالش‌برانگیزی مناســـب برای کـــودک نیاز به تحول و بازطراحی دارد. انتخاب متون مورد علاقه و نزدیک به زبان و دنیای کودک در بستهٔ برنامه‌درسی فارســـی دوره ابتدایی، به‌ویژه کتاب‌خوانداری، انتخاب تجربیات و فعالیتهای یادگیری برمبنای میزان رغبت و مفید بودنشان برای دانش‌آموز مواردی اند که در بازنویسی منابع موجود می‌باید رعایت شوند.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

- کاســـتیهایی از نظر ایجاد زمینه فعالیتهایی برای تشویق ســـخن‌گفتن و گوش دادن وجود دارد که باید بیشـــتر مورد توجه قرار گیرنـــد، زمینه‌هایی چون هنرهای نمایشـــی و تجربیات هنری بســـیار موثرند. از نظر برنامه‌ریزی تجربیات زبانی از نوع تعاملی، تقویت گروهبندی دانش‌آموزان و انجام دادن کار مشـــترک، باید به وجود موقعیتهای مبتنی بر داســـتان‌خوانی، داســـتان‌گویی، لطیفه‌گویی، خاطره‌گویی، خواندن تجسمی و یافتن فکر و اندیشه مرکزی آن، بسیار بیشتر توجه شـــود. وجود موقعیتهایی مبتنی برتوصیف طبیعت، توصیف تصویر، بیان شـــفاهی پدیده‌ها، بیان مسائل و توصیف یک گردش علمی در تدوین بسته برنامه درسی توصیه می‌شود.
- در تدوین ارزشـــیابیها لازم اســـت: الف) مرورکردن متن از سوی دانش‌آموز و بازگویی آن به زبان خـــودش، ب) تقویت تفکر دانش‌آموز، ج) روان خواندن متون، مورد توجه باشـــد. تدریجی بودن، معناداربودن برای دانش‌آموز، توجه به نوآوری، توجه به نظر و انتخابهای دانش‌آموز در یادگیریها، دیده شـــود. در تدوین برنامه ارزشیابی خواندن و درک مطلب دانش‌آموزان، به راهبردهایی چون نظارت و پایش دائم دریافت مفهوم و معنای پیام، سؤال کردن از متن خوانده شده، تصریح معنایی و بازبینی معلم از آنچه کودک فهمیده، بررسی شکها و ابهامها و چیزهایی که دانش‌آموز نفهمیده، تأکید شود.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

منابع

REFERENCES

ابوالمعالی، خدیجه.(۱۳۹۱). پژوهش *کیفی از نظریه تا عمل*. تهران: نشر علم.

اتسلاندر، پیتر. (۱۳۷۴). *روش‌های تجربی تحقیق اجتماعی*، ترجمه بیژن کاظم‌زاده. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، معاونت فرهنگی.

احقر، قدسی. (۱۳۹۲). *ارزشیابی کتاب فارسی و کتاب کار پایه دوم و ششم ابتدایی*. گزارش پژوهشی. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

اکبری شلدره و همکاران (۱۳۹۵). *راهنمای برنامه درسی تدوین‌شده حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی*. دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری. آخرین ویراست ۱۳۹۵/۹/۱۷.

بازرگان، عباس. (۱۳۸۰). *ارزشیابی آموزشی: مفاهیم، الگوها و فرایند عملیاتی*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).

دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش.(۱۳۹۰). *سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، (سند مشهد مقدس)*. تهران: وزارت آموزش و پرورش با همکاری شورای عالی انقلاب فرهنگی.

_____ . (۱۳۹۰). *مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران*، مصوبه آذرماه ۱۳۹۰ .تهران: وزارت آموزش و پرورش با همکاری شورای عالی انقلاب فرهنگی.

_____ . (۱۳۹۱). *برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران ، مصوبه اسفند ۱۳۹۱*. تهران: شورای عالی آموزش و پرورش با همکاری سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.

دستجردی کاظمی، مهدی و نجفی‌پازوکی، معصومه .(۱۳۹۳). *ارزشیابی از بسته آموزشی فارسی سال سوم ابتدایی*. گزارش پژوهشی. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

دلاور، علی. (۱۳۷۵). *مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی*. تهران: انتشارات رشد.

راهنمای برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی. (۱۳۸۸). آخرین ویراست در ۷ شهریور ۱۳۸۸. تهران: دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.

راهنمای تدریس فارسی اول دبستان (کتاب معلم). (۱۳۹۱). تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش.

راهنمای تدریس فارسی دوم دبستان (کتاب معلم). (۱۳۹۱). تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش.

راهنمای تدریس فارسی سوم دبستان (کتاب معلم). (۱۳۹۲). تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش.

ساروخانی، باقر. (۱۳۸۵). *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی ـ جلد دوم: بینش‌ها و فنون*. (چاپ ششم). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

سلسبیلی، نادر. (۱۳۸۸). *ارزیابی برنامه جدید آموزش زبان فارسی دورهٔ ابتدایی (بخوانیم و بنویسیم) براساس کاربرد معیارهای الف. پرورش خلاقیت، ب. توجه به کل نگری در آموزش توانایی‌های زبانی*. گزارش نهایی پژوهشی. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

_____ . (۱۳۹۲). *پرورش تفکر در موقعیتهای یادگیری زبانی: ویژگیهای برنامه درسی، رویکردها، راهبردها*. تهران: انتشارات مدرسه.

_____ . (۱۳۹۸). *ارزشیابی دوره‌ای برنامه درسی فارسی دوره اول ابتدایی(از مجموعه ارزشیابی برنامه درسی دروس اصلی سه سال اول دوره ابتدایی) جلد اول و جلد دوم* (طرح پژوهشی، شماره ۲۶۸۶۶). تهران: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.

شورت، ادموند. (۱۳۸۷). *روش‌شناسی مطالعات برنامه درسی*، ترجمه محمود مهرمحمدی و همکاران. تهران: انتشارات سمت با همکاری پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

فارسی اول دبستان(بخوانیم). (۱۳۹۵). تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. اداره کل

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]

نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی.
فارسی اول دبستان (مهارتهای نوشتن). (۱۳۹۵). تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی.
فارسی دوم دبستان (مهارتهای خوانداری). (۱۳۹۵). تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی.
فارسی دوم دبستان (مهارتهای نوشتاری). (۱۳۹۵). تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی.
فارسی سوم دبستان (خوانداری). (۱۳۹۵). تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی.
فارسی سوم دبستان (نوشتاری). (۱۳۹۵). تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی.
قمری، حیدر. (۱۳۹۱). *ارزشیابی کتاب درسی فارسی اول دبستان*. گزارش پژوهشی. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.
کرسول، جان دبلیو. و پلانو کلارک، ویکی ال. (۱۳۹۰). *روشهای پژوهش ترکیبی*، ترجمه علیرضا کیامنش و جاویدسرایی. تهران: نشر آییژ.
هولستی، ال. آر. (۱۳۷۳). *تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی*، ترجمه نادر سالارزاده امیری. چاپ نخست. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.

Block, C. C. (1997). *Teaching the language arts* (2nd ed.). Boston: Allyn and Bacon.
Curriculum Development and Supplemental Materials Commission. (2007). *Reading/language arts framework for California public schools: Kindergarten through grade twelve*. Sacramento, CA: California Department of Education.
Fisher, R. (1995). *Teaching children to think.* London, UK: Stanley Thornes Ltd.
Gens, P., Provance, J., VanDuyne, K., & Zimmerman, K. (1998). *The effects of integrating a multiple intelligence based language arts curriculum on reading comprehension of first and second grade students.* Chicago, IL: M. A. Action Research Project, Saint Xavier University.
Goodman, Y. M. (2011). Sixty years of language arts education: Looking back in order to look forward. *English Journal*, *101*(1), 17-25.
Goodwin, P. (Ed.). (2004). *Literacy through creativity*. New York: David Fulton Publishers.
Hays, J. (2008). *Japanese elementary schools.* Retrieved from: http://factsanddetails.com /japan/cat23/sub150/entry-2799.html
Ishikida, M. Y. (2005). *Japanese education in the 21st century. Chapter 2: Preschool and primary education.* Retrieved from: http://www.usjp.org/jpeducation_en/jpEdPrimary_en.html
Lambirth, A. (Ed.). (2005). *Planning creative literacy lessons.* London: David Fulton Publishers.
Lemlech, J. K. (2010). *Curriculum and instructional methods for the elementary and middle school* (7th ed.). Boston, MA: Pearson Education Inc.
Morrow, L. M. (1997). *Literacy development in the early years: Helping children read and write* (3rd ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
Stotsky, S. (2013). *An English language arts curriculum framework for American public schools: A model.* Retrieved from: http://www.doe.mass.edu/frameworks/ela/0610draft.pdf
Sulkunen, S. (2012). Finland. In I. V. S. Mullis, M. O. Martin, C. A. Minnich, K. T. Drucker, & M. A. Ragan (Eds.), *PIRLS 2011 encyclopedia* (pp. 213-223). Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College.
Walley, C. W., & Walley, K. (1995). *Integrating literature in content areas.* Westminster, CA: Teacher Created Materials, Inc.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1400.37.3.4.9]